

Recenze a zprávy

MACKOVÁ, Marie, *Mladší princ. Karl Gustav Wilhelm Hohenlohe – Langenburg 1777-1866*, CDK, Brno 2014, 199 s. 2 mapy, něm. resumé. ISBN 978-80-7325-333-2

Podrobných životopisů vojáků nemáme příliš mnoho mimo jiné díky tomu, že zdaleka ne vždy po sobě významnější osobnosti z vojenského prostředí – o prostých vojácích nemluvě – zanechaly dostatek písemných pramenů. To naštěstí není případ v titulu uvedeného příslušníka široce rozvětveného rodu Langenburgů, jenž, ač nedosáhl vyššího vzdělání, si dlouhodobě psal deníky, dopisoval si s řadou příbuzných i s dalšími osobami, vedl si podrobné účty a ve vyšším věku dokonce sepsal paměti. Marie Macková jeho písemnou pozůstalost objevila v Moravském zemském archivu v rodinném archivu batelovských Blankensteinů, rodiny, do níž se přivdala dcera Karla Gustava. Autorka přidala poznatky z dalších archivních fondů jak z MZA, tak z Vojenského ústředního archivu Praha a Literárního archivu Památníku národního písemnictví, využila množství pramenů tištěných, vedle dobového tisku například rakouské vojenské a jiné schematismy. Seznam literatury je označen jen jako „výběr“, a i tak čítá téměř 80 titulů českých a německých. U vědomí takového rozsahu zdrojů se člověk může ptát, jak je možné, že kniha čítá jen necelých 180 stran vlastního textu, ale odpověď je nasnadě: Může za to zejména autorčin hutný styl, který si nelibuje v květnatosti. Dá se říci, že je zcela přiměřený tématu, tedy popisu a hodnocení vojákovy života. Zde je třeba zdůraznit, že přes veškerou strohost autorka vše důsledně zařadila do širších rodinných a historických souvislostí, nemluvě o tom, že o Karlu Gustavovi již dříve publikovala dílčí studie, jmenovitě o jeho cestách a o jeho činnosti v dvorské válečné radě.

Práce má klasickou chronologickou stavbu, z hlavní linie ovšem odbočuje řada vedlejších větví, jejichž pomocí autorka obeznamuje čtenáře s okolnostmi děje. Jako ve všem, i v tomto je důkladná. Nesdělují tedy jen to, kdy a kde hlavní hrdina vstoupil do armády, v kterých jednotkách sloužil, kde bojoval a jak stoupal v hodnostech, ale také z jakého prostředí pocházel, jaké byly jeho rodinné vztahy, ale i rodinné poměry jeho potomků a sourozenců, v trochu vzdálenějším rámci pak je líčena každodennost vojenského života v první polovině (dlouhého) 19. století, život ve válce a v mírové době, služba v pevnostech, včetně běžných společenských povinností velitele pevnosti, i když sám Karl Gustav jím nakonec ve skutečnosti nebyl (jednalo se o velení mohučské spolkové pevnosti), protože se jeho určení velmi rychle změnilo – poslali jej na jiné, významnější místo.

Zajímavý je výklad o majitelích pluků rakouské armády. Karl Gustav se totiž stal v roce 1826 majitelem 17. pěšího pluku, jehož dějiny autorka také v přehledu přibližuje – zde je namístě učinit malou výtku, že tento přehled je až příliš podrobný, jestliže vezmeme v úvahu, že v dané době „majitel“ osobně pluku již většinou nevelal a ani jej příliš neovlivňoval. Vedle toho postavení Karla Gustava v dvorské válečné radě nabídlo příležitost, aby autorka osvětlila zkostnatělost tohoto úřadu, ale také aby vyhodnotila soubor písemností, jež se týkaly Gustavova jmenování, blahopřání k němu a s tím spojených žádostí o podporu v různých záležitostech. Nic zvláštního, jen důkaz skutečnosti, že i v minulosti lidé, kteří dosáhli vysokého úřadu, bývali postiženi návalem přátel. Polní zbrojmistr Karl Gustav Hohenlohe - Langenburg, jenž se v dvorské válečné radě podílel na vzniku nově zřizovaného ministerstva války, byl v tomtéž roce 1848, kdy ministerstvo vzniklo a kdy ukončila činnost dvorská válečná rada, poslán do výslužby. V armádě pobyl dlouhých 50 let, prodělal boje proti Francii až po vítězné tažení v roce 1814, jež vedlo k porážce Napoleona, a později ještě se zúčastnil zásahu rakouské armády proti „nepokojům“ v Neapolsku na začátku 20. let. Zbytek služby lze označit za službu mírovou, nicméně je zajímavé, že ač se zúčastnil osobně řady bitev, neutrpěl během nich ani jedno bojové zranění. Zmíněný přelomový okamžik v životě vysoce postaveného vojáka posloužil autorce k výkladu o vojenských vysloužilcích, podmínkách a výši penze a možnostech, které se starým důstojníkům nabízely pro zbytek života. Karl Gustav v té době dosáhl věku 71 let, ale žil ještě dalších 18 roků. Strávil je většinou v Brně, v městě, kde pobýval již dříve, a dále sledoval dění v armádě, nepouštěl ze zřetele ani život 17. pěšího pluku, jehož majitelem zůstal až do smrti v roce 1866. Sbíral a studoval mapy, věnoval se četbě, pokračoval jeho celoživotní zájem o divadlo. Sepsal také jakýsi nástin pamětí, jež jsou rovněž součástí uvedené písemné pozůstalosti. Provdal dceru, oženil syna a pochoval manželku, nakonec zemřel ve vysokém věku na začátku války s Pruskem v červnu 1866. V závěru autorka nabídla shrnutí – pocty, jež Karl Gustav získal, zásady, jež celý život ctil, a vše doplnila úvahou o paměti spojené s vojákovým životem a smrtí. Nechybí ani zhodnocení literatury týkající se rodu Hohenlohe – Langenburg a stručný popis osudu Gustavovy osobní písemné pozůstalosti.

V každé práci lze nalézt nějaká slabší místa, zde jich ovšem mnoho není. Trochu ruší některá příliš oblíbená autorčina slova, například aktuálně, minimálně, primárně a kontext. Prolínání časového a věcného hlediska místy způsobilo trochu nepřehledné časové skoky (např. s. 102-104). V textu také zůstaly některé překlepy v místních a osobních jménech, Lausaune ve Švýcarsku má být Lausanne (s. 102), francouzský stavitel pevností nebyl Vaubaine, ale Vauban (s. 104). Dalmatská města by měla být uváděna jednotně buď v italském, nebo současném znění. Vedle Splitu by tedy nemělo být Zara, ale Zadar (s. 112), ne Ragusa, ale Dubrovník (s. 120).

Celkový dojem z knihy je v každém případě velmi dobrý. Nejde o prostý suchý životopis. Autorce se podařilo nahlédnout do života šlechtice – důstojníka stoupajícího v hodnostech až téměř k těm nejvyšším možným, zastávajícího různé funkce v armádě a nakonec v dvorské válečné radě. Podrobně a zajímavě jsou popsány zážitky z válečných tažení i mírová každodennost rakouského důstojníka. Vedle toho čtenář může sledovat téhož vojáka jako člověka, který se zpočátku nemohl opírat o žádný velký majetek, ale přesto podporoval své nejbližší příbuzné a později budoval vlastní rodinu, pro niž dokázal rozumným hospodařením vytvořit velmi dobré životní podmínky. Kniha – jakkoliv nepřilíš velká rozsahem – také podává věrný obraz rakouské armády, na válečných taženích i v mírové době. Najdeme tu jak pohled hlavního hrdiny, tak nezaujatý autorčin komentář, který věcně uvádí čtenáře do souvislostí. Marie Macková prokázala, že téma je jí blízké, pohybuje se jistě v pramenech, zná dobře literaturu, naproti tomu výše uvedené výhrady nejsou podstatné, a tak závěr zní: Kniha *Mladší princ* je nepochybným přínosem.

Tomáš Jiránek

ZECHOVÁ, Renáta, *Modelowanie obrazu kobiety w systemie kulturowym czesko-polskiego pogranicza na Śląsku*. [Shaping of the image of woman in the cultural system of Czech-Polish borderlands in Silesia], Universitas Ostraviensis, Ostrava 2014, 218 pages.

The dissertation *Modelowanie obrazu kobiety w systemie kulturowym czesko-polskiego pogranicza na Śląsku* (*Shaping of the image of woman in the cultural system of Czech-Polish borderlands in Silesia*) by Renáta Zechová belongs to an increasingly popular trend in research that seeks to investigate the image of woman, female role models, attitudes, behaviours, and social roles through the ages. These are interdisciplinary studies usually carried out by historians, anthropologists, ethnologists, art historians, cultural studies and literature scholars, and linguists practising anthropological and cultural linguistics with focus on *the linguistic picture of the world*.¹ In the reviewed book, which may be

1 See P. P. F. G. MATTHEWS, *Ange ou diablesse. La représentation de la femme au XVIe siècle*, Flammarion 1991; J. Janáček, *Białogłowy rozważnej żywot w czasie burzliwym*, Warszawa 1982; J. Chmiel, *Model kobiety w Biblii. Zarys hermeneutyczny*, Ruch Biblijny i Liturgiczny, vol. 48/4, 1995, pp. 255-259; A. Bilewicz, *Wzór kobiety, żony i matki w świetle osiemnastowiecznych kazań*, in: W. Jamrożek – D. Żołędź-Strzelczyk (eds.), *Rola i miejsce kobiet w edukacji i kulturze polskiej*, vol. I Poznań 1998, pp. 82-88; K. JAKUBIAK, *Partnerka, matka, opiekunka. Status kobiety w dziejach nowożytnych od XVI do XX wieku*, Bydgoszcz 2000; M. ZOWCZAK, *Biblia ludowa. Interpretacja wątków biblijnych w kulturze ludowej*, Wrocław 2000; Ł. CHAREWICZOWA, *Kobieta w dawnej Polsce. Do okresu rozbiorów*, Poznań 2002; P. PHILLIPPY, *Women, death, and literature in post-Reformation England*, Cambridge 2002; P. BADYNA, *Model człowieka w polskim piśmiennictwie*

included among the above-mentioned research, Zechová investigates the image of woman perpetuated in culture and reflected in language and colloquial vocabulary in particular, as well as customs and songs performed during festivities and rituals. Shaping of the image of woman in the cultural system of the Czech-Polish borderlands in Silesia not only became the main focus of the Author's research, but also served for defining a model of femininity ingrained in the social consciousness of people who, while living in close proximity, belong to two different states (pp.7-9). Despite the differences in nationality (Polish, Czech, and German), the studied populations were similar in terms of ethnicity, language, and religion. According to Zechová, this allowed the people in question to develop similar cultural phenomena, as evidenced by various norms, behaviours, warnings, and customs passed down from generation to generation.²

The dissertation comprises 6 chapters (divided into subsections based on the subject matter), conclusions, abstracts in Czech and English, bibliography, index of names, and six appendices.

In the first chapter titled *Theoretical aspects* (pp. 10-38), the Author focuses mostly on a thorough presentation of semiotics defined as „a set of sign systems in different cultures” (p. 10). Semiotics, as explains Zechová, was established in the second half of the 20th century and is now considered a discipline in its own right, but its origins may be traced to ancient times. Among the most prominent contemporary semioticians Zechová names Umberto Eco, who „perceives semiotics [...] as equivalent to anthropology of culture, since man [...] [in his opinion – U.K.] is a creator of sign, a fundament of sign, a consistent basis for all human communication, and therefore a cornerstone of

parenetycznym XVIII w. (do 1773), Warszawa 2004; T. BORUTKA, *Feminizm a chrześcijańskie posłannictwo kobiety*, *Analecta Cracoviensia* 36, 2004, pp. 101-111; J. JAGŁA, *Boska Medycyna i Niebiescy Uzdrawiciele wobec kalectwa i chorób człowieka*, Ikonografia „Patronów od Chorób” i „Świętych Miłujących Żebraków” w sztuce polskiej XIV-XVII wieku, Warszawa 2004; Ibid., *Wieczna prośba i dziękczynienie. O symbolicznych relacjach między sacrum i profanum w przedstawieniach wotywnych z obszaru Polski Centralnej*, Warszawa 2009; P. KOWALSKI, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa 2007; D. PAULUK, *Modele i wzory ról kobiecych dawniej i dziś*, *Cywilizacja*, vol. 21, 2007, pp. 87-97; K. BIELENIN-LENCZOWSKA, *Rodzina, ród, pokrewieństwo w perspektywie lingwistyczno-antropologicznej. Analiza języka polskiego XVI wieku i elementów słowiańskiej kultury tradycyjnej*, Warszawa 2008; E. WEJBERT-WĄSOWICZ, *Spoleczne role kobiet w tradycji i historii*, *Realia i Co Dalej...*, vol. 2, 2008, pp. 71-84; U. KICIŃSKA, *Wzorzec szlachcianki w polskich drukowanych oracjach pogrzebowych XVII wieku*, Warszawa 2013.

2 See K. LACH, *O flichtowaniu i flichtlingach. Zmiana przestrzeni życiowej ludności pogranicza śląsko-morawskiego w latach 40. XX wieku*, in: P. Kowalski (ed.), *Przestrzenie, miejsca, wędrówki. Kategorie przestrzeni w badaniach kulturowych i literackich*, Opole 2001, pp. 111-133; D. ŚWITAŁA-TRYBEK, *Gdzie odpust, tam jest i rozpust. O przestrzeni odpustowej na Górnym Śląsku*, in: *Przestrzenie, miejsca...*, pp. 135-148.

culture” (pp. 13-14).³ In the further part of the chapter the Author presents the concept of *linguistic picture of the world* (henceforth referred to as LPW) from a historical and cultural perspective. Zechová outlines its most important elements – meaning of word, dynamism, axiology, transcendence, and anthropocentrism – that are used to study the culture of „traditional” societies where women have a special role due to their reproductive capacity, work, and attitude towards religion. In her considerations, Zechová dedicated considerable attention to Polish researchers, in particular Jerzy Bartmiński, who defines LPW as an interpretation of reality embedded in language that may be described as a set of beliefs preserved in language itself, its grammar, vocabulary, and common phrases (e.g. proverbs). The Author also mentions the work of Jolanta Maćkiewicz, who considers the picture of the world to be simultaneously a description of the world derived from a certain point of view and a model of the world regulating human behaviour (pp. 18-24).⁴

The second chapter titled *Methodological aspects* (pp. 38-45) is dedicated to presenting methods – semiotic, hermeneutic, integral, functional, and comparative – applied by Zechová in her study. According to the Author, the aim of the first of the aforementioned methods is to search for, discover and interpret meanings of signs found in spoken and written texts (e.g. interviews), as well as existing sources such as songs and chants. As to the remaining methodologies, they are used for, respectively: hermeneutic method – properly interpreting texts; integral method – studying historical and contemporary socio-cultural realities; functional method – conducting field studies and investigating the functions of customs and cultural values; comparative method – determining interconnections between given aspects of the studied reality (pp. 42-45).

In chapter three titled *Field studies* (pp. 45-47) and chapter four titled *Characteristics of studied area* (pp.50-59), both exceptionally brief, Zechová presents the location of her research and describes the tools and techniques that she used to gather research material, which consisted of induced linguistic material, i.e. interviews (oral, overt, categorised, individual and in group) conducted based on questionnaires prepared specifically for

3 Cf. M. KOPÍŃSKA, *Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata*, Inicjo. Un mundo, muchas miradas, vol. 2, 2009, pp. 53-76.

4 Cf. J. BARTMIŃSKI, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, in: J. Bartmiński (ed.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999, p. 110; R. GRZEGORCZYKOWA, *Pojęcie językowego obrazu świata*, in: Ibid., p. 41; J. MAĆKIEWICZ, *Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości*, in: Ibid., pp. 193-194; J. MAĆKIEWICZ, *Słowo o słowie. Potoczna wiedza o języku*, Gdańsk 1999, p. 9; J. MAĆKIEWICZ, *Co to jest „językowy obraz świata”*, *Etnolingwistyka*, vol. 11, 1999, p. 8; R. TOKARSKI, *Językowy obraz świata a niektóre założenia kognitywizmu*, *Etnolingwistyka*, vol. 9, 1998, p. 17; M. BUGAJSKI – A. WOJCIECHOWSKA, *Językowy obraz świata a literatura*, *Acta Universitatis Wratislaviensis, Języka a Kultura*, no. 2218, vol. 13, Wrocław 2000, pp. 153-159.

this purpose, as well as existing sources, which included mostly songs and literary works. While presenting the above-mentioned documents, the Author emphasized the significance of the participants in the study. The Czech group consisted of people native to the area only, while the Polish group included both native people and incoming population who have lived in the borderlands for approximately 60 years. The respondents were diversified in terms of age, profession, and religion. The group included 39 individuals – 24 Poles and 15 Czechs, with the interviews being conducted in Polish and Czech language. Chapter four is also noteworthy: it describes geography, history, and linguistic situation of the Moravian-Silesian region prior to 1945, based on Polish and Czech literature on the subject (pp. 50-59).

In the fifth chapter titled *Bases for interpretation of the linguistic picture of the world in Czech-Polish borderland* (pp. 59-70), Zechová focuses primarily on recreating the model image of woman, which she does by interpreting self-gathered linguistic material from the perspective of religious (mythical) thought. According to the Author, basic elements of LPW include: the concept of macrocosm and microcosm (model of world tree and model of man as universe), as cosmogony is usually directly associated with procreation and birth; the sacred and the profane, as life of a religious person is divided into two times, festive and ordinary, each governed by its own laws and having its own rituals; and rites of passage such as birth, nuptials, and death. Let us note that the structure of the dissertation suggests that the chapter in question is to serve as an introduction for the following part dedicated to linguistic analysis of information gathered by the Author.

In chapter six titled *Own research – semiotic analysis* (pp. 70-154), the most voluminous and undoubtedly the most interesting part of the dissertation, Zechová focuses on interpreting research material in order to create the image of woman in the traditional society of the Moravian-Silesian region. Due to its extensive content, the chapter has been divided into subchapters corresponding to different stages in a woman's life and important events accompanying each stage, namely: youth-maidenhood, marriage-nuptials, adulthood-maternity, and old age-widowhood. The Author dedicated a considerable part of her analysis to the earliest stage of a woman's life, i.e. youth. Based on the analysed sources (songs, literature, interviews), Zechová concludes that folk culture attributed certain qualities to a young woman that not only described her character, but above all emphasized her fertility and capacity for procreation. A maiden, due to her virtues of chastity and innocence, was represented by lilies and roses, which had dual symbolic value. On one hand, the flowers symbolised eternity and indestructibility; on the other hand, they represented the passing of time, fragility of life, loose morals, and sexual love

(pp. 70-85).⁵ To represent the carnality and passion of an unmarried female, the societies in question used certain colours (in particular red), elements (in this case water), and months (the month traditionally reserved for maidens was May) (pp. 70-85). Another stage of life described by the Author was the period of betrothal and the celebration of marriage. Wedding was considered to be the event of greatest importance in a woman's life, being „an important rite of passage [that – U.K.] represented a new beginning, creation of the world, renewal” and was therefore „a source of archaic practices that translated into numerous rituals” (s. 85). Among the most important elements involved in nuptial celebrations Zechová includes *kolacz* (wheel-shaped pastry baked according to a special recipe), wreath (usually made of myrtle) as a symbol of the girl's virtue, and festive attire, which was usually white, although the Author noted that wedding dress had undergone some important changes over the centuries. In fact, as late as in the interwar period Silesian peasant girls would wear a traditional dark-coloured or black dress to their wedding (p. 95).⁶ Typical nuptial rituals included: buy-out of the bride, parents' blessing, customary decoration of houses, stopping of the wedding procession, throwing rice and small coins at newlyweds, snatching of the bride's shoe, and ritual bringing of the bride into the circle of married women (pp. 97-115). The Author indicates that, for a woman, marriage meant not only becoming a faithful wife and loving mother, but also taking on the role of capable mistress of the house (pp. 119-129).⁷ An interesting yet particularly difficult period in a woman's life was old age. According to the material gathered by Zechová, elderly peasant women were commonly referred to as „baby”, „staruszki” or „starzyczki”, and perceived as an embodiment of demonic qualities, this

5 See J. KUČHTA, *W godności i w cnoty dojrzałe – o wzorcu panny, żony i dobrego małżeństwa w literaturze okolicznościowej XVII-XVIII wieku*, *Annales Universitatis Paedagogicae Ceacoviensis*, vol. 95, *Studia Historica*, vol. 10, 2011, pp. 57-65.

6 See P. KOWALSKI, *Chleb nasz powszedni. O pieczywie w obrzędach, magii, literackich obrazach i opiniach dietetyków*, Wrocław 2000.

7 See A. WYROBISZ, *Staropolskie wzorce rodziny i kobiety – żony i matki*, „Przegląd Historyczny”, vol. 83/3, 1992, pp. 405-421; D. SOBCZYŃSKA, *Macierzyństwo: wartości i dylematy*, in: J. Miluska – E. Pakszys (eds.) *Studia kobiece z psychologii, filozofii i historii*, Poznań, 1995, *Humanistyka i Płeć*, vol. 1, pp. 69-84; J. PARTYKA, *Kuchnia, szafa i obora. Codziennosc pisana kobiecą ręką*, *Barok*, vol. 5/2, 1998, pp. 143-146; J. KUŁACZKOWSKI, *Zadania rodzinne idealnej kobiety w świetle Księgi Przysłów 31, 10-31*, *Studia Warmińskie*, vol. 39, 2002, pp. 231-257; D. PAULUK, *Kobieta w polskiej tradycji życia rodzinnego i społecznego*, *Paedagogia Christiana*, vol. 2, 2005, pp. 213-225; D. PENKALA-GAWĘDA, *Małżeństwo w perspektywie antropologicznej*, *Czas Kultury*, vol. 4, 2006, pp. 4-17; M. TRĘBSKA, *Staropolskie szlacheckie oracje weselne. Genealogia, obrzęd, źródła*, *Studia Staropolskie, Series Nova*, vol. 19, Warszawa 2008; B. MAZURKOWA, *Dzień ślubny i wieczór weselny w poezji doby stanisławowskiej. Rekonesans*, *Napis*, vol. 16, 2010, pp. 139-165.

perception differing considerably from the image of respectable, mature, and socially esteemed widow.⁸ In fact, traditional society put mature women in the role of cantankerous mothers-in-law whose favourite pastime was being a nuisance for their relatives.

In a brief conclusion to the dissertation, the Author concludes that *the image of woman* in the cultural system emerging from her study, despite being „shaped by a specific logic of cosmogonic myth, symbolism of the sacred and the profane, and symbolism of the centre, by way of opposition”, is practically identical on both sides of the Czech-Polish border (p. 157).

The dissertation ends with an abstract in Czech and English (pp. 158-159) and an extensive bibliography comprised of scientific studies only (mostly Polish and Czech) (pp. 167-169). In addition, the book contains appendices including a questionnaire for respondents, lexical meaning of the notion of woman, graphic representation of key conclusions of each chapter, glossary of selected dialect words, maps of the Czech-Polish borderlands, pictures of the landscape of the studied area, and respondents' family photographs (pp. 171-218).

The material used by Renáta Zechová earns her dissertation a place of significance among other works dedicated to the perception of women, their social role, and the interpretation of qualities, attributes, and flaws of the female sex through the ages. While the reviewed book is extremely interesting, it is not entirely free of shortcomings. First and foremost, the Author ought to define with more precision the purpose of her research: in the introduction, she suggests that the subject of her study is to be the culture-based model of woman ingrained in language (p. 7), whereas at the end she concludes that there are practically no differences in the image of woman between the Polish and Czech part of the borderlands (p. 157). Therefore, a question arises as to what was the main focus of the Author's investigation? If it was the image of woman, the dissertation should present main traits of a woman as maiden, wife, mother, and widow, substantiated with proper examples from each stage of a woman's life. Furthermore, in her work Zechová exhibits certain lack of discipline in her use of terms such as „example”, „model” and „image”, which after all are neither unequivocal nor consistent, and therefore

8 Cf. H. WIŚNIEWSKA, *Świat płci żeńskiej baroku zaklęty w słowach*, Lublin 2003, pp. 130-136; K. GÓRZECKA, *Pobożne matrony i cnotliwe panny. Epitafia jako źródło wiedzy o kobiecie w epoce nowożytnej*, Warszawa 2006, pp. 102-113; J. KUCHTA, *Pozycja majątkowa wdów z rodów szlacheckich w XVII-XVIII wieku*, in: C. Kuklo (ed.), *Rodzina i gospodarstwo domowe na ziemiach polskich w XV-XX wieku. Struktury demograficzne, społeczne i gospodarcze*, Warszawa 2008, pp. 261-269; A. JAKUBOSZCZAK, *Wdowa i wdowieństwo w świetle XVIII-wiecznych tekstów religijnych*, *Nasza Przeszość*, vol. 113, 2010, pp. 247-267; U. KICIŃSKA, *Rola wdowy w rodzinie i społeczeństwie staropolskim na podstawie polskich drukowanych oracji pogrzebowych XVII wieku*, *Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne*, vol. 13/4, 2013, pp. 135-148.

not only require proper scientific clarification, but should also be used with caution in this kind of research.⁹ Also, the dissertation needs restructuring, particularly in terms of its formal structure and logic. A reader well versed in the subject will notice immediately the excessive brevity of the introduction and in particular of the conclusion, which due to their representative function in scientific papers tend to be considerably longer. The introduction lacks a clear definition of the purpose and the field of research (as already mentioned above), as well as a description of methodology including techniques and tools applied in the study. While these elements are present in further parts of the book, they are entirely unnecessarily divided into smaller chapters. Moreover, Zechová failed to include the most important written works on the subject of the image of woman through the ages and the significance of votive gestures in folk culture. Bibliography-related deficiencies can also be seen in chapter six: when discussing stages in a woman's life, her role in the society and attributes associated with each stage, it would be fitting to refer to the existing studies in the fields of history, anthropology, philosophy, sociology, or religious studies. Also, the book's graphic layout gives it a certain chaotic quality: it lacks clearly defined chapters, which in itself is not a fault, but still contributes to the reader's disorientation. Some issues in the appendices also require correction. This applies in particular to appendix no. 1 (pp. 173-174) including a questionnaire for respondents, which is unchronological and lacks logic. It is unclear why Zechová starts by asking her respondents about nuptials, marriage, and motherhood, instead of starting with youth and maidenhood. It also seems that the questions included in the survey were poorly formulated from the scientific point of view. The graphic aspect of the questionnaire also leaves much to be desired. Similar lack of clarity can be seen in appendix no. 2 (pp. 175-176) concerning woman-related lexical field; lexical definitions pertaining to woman are illogical to the extent that makes one wonder whether the Author herself fully understood the meaning of the cited terms.

The above remarks, however, do not diminish the scientific value of Zechová's work. *Shaping of the image of woman in the cultural system of Czech-Polish borderlands in Silesia* offers a variety of interesting facts not only about the image of woman in the folk culture of the Czech-Polish borderlands, but also contributes to expanding our knowledge

9 Cf. H. DZIECHCIŃSKA, *Wzory osobowe*, in: T. Michałowska (ed.), *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – renesans – barok*, Wrocław-Warszawa 1998, pp. 1060-1066; E. ZAPOLSKA, *Cnoty teologalne i kardynalne*. Kraków 2000; Z. PAŃPUCH, *Cnoty i wady*, in: A. Maryniarczyk (ed.) *Powszechna encyklopedia filozofii*, vol. 2, Lublin 2001, pp. 216-231; A. ZDZIECHIEWICZ, *Obraz kobiety w staropolskich popularnych poradnikach medycznych*, *Napis*, vol. 9, 2003, pp. 5-29; E. PODREZ, *Cnota*, in: B. Szlachta (ed.), *Słownik społeczny*, Kraków 2004, pp. 87-95; H. MAJKRZAK, *Katalog cnót i wad* Kraków 2008.

of customs, religious practices and beliefs, mentality, and history of the people of the Moravian-Silesian region prior to 1945.

Urszula Kicińska

PAVLÁSEK, Michal, *S motykou a Pánem Bohem. Po stopách českých evangelíků ve Vojvodině*, Brno 2015, 200 s. ISBN 978-80-87112-91-5.

Mgr. Michal Pavlásek, Ph.D. je absolventem Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V současné době je pracovníkem na Etnologickém ústavu AV ČR (Brno). Zabývá se otázkou menšin, jejich migrací a (trans)nacionalismem v aspektu paměťových studií, orální historie a vizuální antropologie. Rovněž se dotýká otázky sociální marginalizace migrantů.¹

Kniha *S motykou a Pánem Bohem* podává obraz historie potomků českých evangelíků v oblasti Banátu prostřednictvím vyprávění Josefy Klepáčkové.² Dějství se odehrává v obci Veliké Srediště, v dnešním Srbsku (poblíž srbsko-rumunských hranic). Ovšem nitky historie se občas dostanou i na jiná místa Vojvodiny, kde se nachází, nebo se v minulosti nacházely, české minority. Na základě vzpomínek obyvatelky Velikého Srediště a aktivní členky místního českého reformovaného sboru poznáváme minulost této národnostní a náboženské menšiny.

Práce je rozdělena do deseti kapitol. I když je kniha postavena na vyprávění jedné konkrétní narátorky, tato stěžejní část je obsažena pouze v jedné z nich. Ostatní kapitoly problematiku buď uvádějí, nebo zpětně vysvětlují vyprávěné.

První čtyři kapitoly by se daly označit za úvodní část práce. Autor nás v nich nejen uvádí do „světa Središťanů“, tedy vysvětluje multikulturní původ banátské oblasti a počátky svého terénního výzkumu, ale hned objasňuje i metody sběru dat. Jelikož je kniha postavena na vyprávění Josefy Klepáčkové, nejstěžejnější pro autora byla metoda *oral history*. Autor využil i biografickou metodu a metodu narativního interview, přesto příběh

1 Michal PAVLÁSEK, *Případ Svatá Helena: (re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku*, in: *Český lid*, č. 4, 2010, s. 363-382; TÝŽ, *Meziválečná krajanská péče jako „záchranná“ akce: K utváření kolektivní identity českých evangelíků v jihovýchodní Evropě*, in: *Český lid*, č. 2, 2011, s. 113-134; TÝŽ, *Clopodia česky zvaná Klopotín: zapomenutá moravská kolonizace Banátu v multilokálním etnografickém bádání*, in: *Český lid*, č. 2, 2013, s. 149-172; TÝŽ, *Česká menšina v jihobanátské obci Veliké Srediště: Její počátky a etnické procesy*, in: *Národopisná revue, Strážnice* 2010, s. 3-19.

2 Josefa Klepáčková (1925-2013) se nikdy neprovdala a svůj volný čas věnovala především četbě (náboženských) knih a rozjímání o věcech duchovních. Byla aktivní členkou zanikajícího sboru a celý život intenzivně vnímala dění uvnitř něj.

není biografií narátorky. Rozhovory, které autor s narátorkou pořizoval v letech 2007-2013, byly spojeny do jednoho příběhu, který má především podávat obraz dějin krajanského reformovaného sboru ve Velikém Središti „pouze“ jejím očima. Religiozita je pro komunitu českých Središťanů hlavním zdrojem kolektivní paměti. Autor zde rovněž objasňuje principy přepisu narativního pramene a také rozebírá strukturu emigrantské češtiny vyprávěčky. V kapitole předcházející samotnému vyprávění je čtenář obeznámen s širším historickým kontextem. Jsou shrnuty dějiny krajanských migračních proudů a vylíčen obraz předtoleranční a toleranční habsburské monarchie. Důraz je postupně zaměřován na situaci na jižní Moravě, odkud většina emigrantů pocházela.

Pátá kapitola již představuje narátorčino vyprávění a tvoří tak hlavní část knihy. Tato nejdelší kapitola je členěna drobnými nadpisy na drobnější úseky příběhu. Kromě detailů z dějin sboru se samozřejmě dovídáme mnoho informací i o fungování komunity obecně. Bez těchto širších souvislostí by ucelené vyprávění o sboru nemohlo ani být.

Následující kapitoly připomínají úskalí vzpomínání a narativity. Zároveň se znovu vrací k vybraným úsekům a přinášejí doplňující fakta. Jak vyprávění Josefy Klepáčkové, tak i kniha je doprovázena velkým množstvím obrazové dokumentace. Jedna ze závěrečných kapitol se přímo věnuje důležitosti fotografií a tomu, co do vyprávění narátora přinášejí. Elicitace fotografií v narátorovi vyvolává určité pocity, které napomáhají k získání narativní reprezentace reality. Cílem není získat více informací, ale *získat informace jiné povahy*. Ke konci je umístěna genealogická studie o příbuzných a předcích Josefy Klepáčkové, jež společně s následujícím kalendářem ukotvují vyprávění v konkrétních letech. V závěru se autor zamýšlí nad významem a blízkým zánikem sledované komunity.

Téma českých komunit žijících mimo území naší republiky je předmětem zájmu hned několika badatelských skupin. Samotný život krajanské komunity zajímá především etnology, vznik komunity a její život v minulosti může zajímat již i historiky, a pokud je skupina i nábožensky vyhraněna, stává se předmětem zájmu církevních historiků (popř. teologů z věroučného hlediska). Toto téma tedy stojí na pomezí hned několika vědních disciplín, a proto poznatky k této problematice je nutné hledat nejen v pracích z per historiků. Za první republiky poznatky ze svých cest za krajany sepisoval československý kazatel Vladimír Míčan.³ V novější době se problematikou českých emigrantů zabývala

3 Např. Vladimír MÍČAN, *Za chlebem vezdejším: Evangelisační návštěva československých osad evangelických v Rumunsku*, Brno, 1931; TÝŽ, *Za září kalicha v cizině*, Brno 1937; TÝŽ, *Česká emigrace v Polsku a na Volyni*, Brno 1924.

etnoložka Iva Heroldová.⁴ Ze současných badatelů-historiků lze připomenout archivářku Editu Štěříkovou.⁵

Monografie *S motykou a Pánem Bohem* je napsána příjemnou čtivou češtinou. Historika možná překvapí poměrně malé množství poznámek pod čarou. Ty totiž slouží pouze pro vysvětlení pojmů nebo skutečností. Odkazy na literaturu jsou umístěny přímo v textu. Někomu menší počet poznámek pod čarou může značit nízkou odbornost literatury. Avšak myslím, že pro mnohé to působí spíše přehledněji a lákavěji. Oba výše zmíněné body jsou dány tím, že autor je v první řadě etnolog. Dále je kniha zajímavá jedinečností pramenů, jichž bylo využito. Většinou se jedná o prameny uložené v zahraničních nebo i soukromých archivech. Tato situace značí, že lze obdivovat neobvyklou jazykovou vybavenost autora. Z literatury bylo použito jak starších titulů, tak i literatury současné a zahraniční.

Gabriela Krejčová Zavadilová

MLSOVÁ, Nella, *Sbohem, condottiere! Deník cesty Simonetty Buonaccini*, Nakladatelství Bor, Liberec 2014, 247s. ISBN 978-80-87607-40-4.

O tom, že Itálie učarovala nejednomu obyvateli české kotliny, existuje bezpočet důkazů. Lákala (a láká) cestovatele mající pouhou ambici obdivovat její přírodní krásy a bohatství uměleckých památek, přitahuje literáty, výtvarné umělce, hudebníky, historiky i historiky umění. Nella Mlsová o tom ví – její práce *I já jsem byl v Itálii. Obraz Itálie ve vybraných textech českých autorů* vyšla roku 2009. Autorka se v ní zaměřila na texty českých literátů (především oněch žijících ve 20. století - mj. J. S. Machara, K. Čapka, J. Durycha, J. Demla, J. Wericha a M. Horníčka), kteří o své italské cestě zanechali písemné svědectví. Druhý oddíl této publikace obsahuje antologie textů vždy se stručným představením autora ukázky.

V práci *Sbohem, condottiere! Deník cesty Simonetty Buonaccini* volila N. Mlsová podobnou cestu: zpracovala edici nevydaného subjektivního cestopisu předčasně zesnulé a pozapomenuté české literátky Ludmily Bučanové (1893 – 1935), publikující pod uměleckým jménem Simona Buonaccini – sám tento pseudonym vyjadřuje její osudovou

4 Např. Iva HEROLDOVÁ, *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, Praha 1971; TÁŽ, *Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy*, in: Češi v cizině, 1996, s. 67-95; TÁŽ, *Reemigrace Čechů z Rakouska do ČSR v letech 1945-1950*, in: Vlasta VALEŠ (ed.), *Doma v cizině: Češi ve Vídni ve 20. století*, Praha 2002, s. 47-53, 151-159.

5 Např. Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, *Zelów: Česká exulantská obec v Polsku*, Praha 2010; TÁŽ, *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*, Praha 2004; TÁŽ, *Pozvání do Slezska: Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*, Praha 2001.

„afilii“ a okouzlení Apeninským poloostrovem. Rukopis vznikl během tří autorčiných cest do Itálie v první polovině 30. let minulého století.

Pozoruhodná je jeho forma: ve výsledné podobě nejde o tradiční cestovní deník či cestopis, jehož „nosič“ bylo možné v autorčině době zakoupit v kterémkoli papírnictví či knihařství, ale o soubor 476 pohlednic a pohlednicových reprodukcí uměleckých děl, případně fotografií Bučanové samotné či jejího doprovodu. Na jejich rubu pisatelka velmi poeticky zachycovala své dojmy z cesty, reálné zážitky i své pocity a rozpoložení.

Samotnou edici „komponovaného“ cestopisu, vypracovanou s mimořádnou pečlivostí, předchází dvacetistránková studie přibližující osudy spisovatelky, okolnosti vzniku deníku (autorka psala nejprve do notesů, její zápisy měly deníkový charakter, upravený text pak převedla na pohlednice; text na nich už nese zřetelný otisk jejich literárních ambicí) a zvláštnosti editovaného textu. Věnuje se i osudům cestopisu po smrti autorky a pokusům o jeho editování, na němž se podílel mj. Pavel Eisner. Upozorňuje na inspirační zdroj textu, jímž bylo jedno z děl francouzského literáta André Suarèse *Le Voyage du Condottiere* (na rozdíl od S. Buonaccini, která se pohybovala ve vlastním automobilu, cestoval Suarès pěšky), které vyšlo poprvé roku 1910 a v českém překladu, jako *Kondotierova cesta do Benátek*, o šestnáct let později.

Editovaný cestopis je zajímavý sám o sobě, jako text vztahující se k cestě na oblíbený jih Evropy, diametrálně odlišný od stovek textů, které na toto téma vznikly. Současně je zajímavým příspěvkem k dějinám fotografie, resp. možnostem jejího využití, k dějinám cestování (nejen v 19. století, ale ještě v meziválečných letech se do Itálie jezdilo železnicí), je i pramenem k gender history: sebereflexe spisovatelky je tematizací ženského údělu, ženské slabosti, potřeby být ochraňována, hýčkána, obdivována a milována, potřeby zůstat mladou dívkou. Za zmínku stojí rovněž netajený obdiv autorky k italskému fašismu (ostatně nebyla jediná z českých cestovatelek-milovnic Itálie, která jeho „kouzlu“ propadla).

Za textem následuje ediční poznámka, v níž N. Mlsová vysvětluje svůj přístup k textu a upozorňuje na řadu úskalí, které bylo nutno překonat, na změny, jež v textu provedla. Orientaci v proudu slov usnadňuje rozsáhlý soupis pohlednic, nově očíslovaný editorkou (příčemž číslování autorky je zachováno), informaci o vnějších znacích dokumentu: barvě pohlednice, jejím typu a zobrazeném tématu na lícové straně.

Text je možné číst jako cestopis, jehož itinerář, hodnocení turistické infrastruktury, reflexi místního obyvatelstva je možno konfrontovat s jinými italskými cestopisy či cestovními deníky konce 19. či začátku 20. století. Je možné číst ho jako výpověď o životě kultivované ženy, která si se svým – nikterak tragickým – údělem neuměla poradit. V obou případech půjde o četbu zajímavou.

Dějiny staveb 2014 (Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2014, vydává Klub Augusta Sedláčka ve spolupráci se Sdružením pro stavebněhistorický průzkum, Plzeň 2014).

Sborník obsahuje referáty z tradiční každoroční konference (v pořadí patnácté), konané (vždy) na zámku v západočeských Nečtinech, v tomto případě ve dnech 21. – 23. března 2014. Na začátku je uveden přepis úvodního proslovu předsedy konference, jímž byl Jiří Škabrada. Mimo jiné jsou tu oceněny principy těchto konferencí, nastavené hned na počátku tak, že po celou dosavadní dobu dobře fungovaly a nebylo třeba je měnit. Navazující publikované podoby referátů jsou ve sborníku opět řazeny v pořadí, v němž je autoři dodali redakční radě. Sborník neobsahuje písemnou podobu všech přednesených referátů – ať proto, že je autoři prostě nedodali (nebo nepředložili včas); dodané příspěvky rovněž nemusely do uzávěrky projít posudkovým řízením a následnými úpravami. Naopak se část publikovaných příspěvků týká takto „zpožděných“ referátů starších ročníků konference a také materiálů, které nezazněly jako referát, nýbrž byly jen vyvěšeny v „panelárně“ a prošly zde večerními diskusemi. V následující zprávě jsou publikované příspěvky pro přehlednost uvedeny podle tradičních okruhů, do nichž jsou vždy řazeny v programu konference. Ve sborníku je za každým textem uveden cizojazyčný souhrn – německý, případně anglický, včetně překladu popisků pod obrázky.

Do sekce „Hrady, zámky a tvrze“, která je na konferenci tradičně řazena jako první, náleží příspěvek Petra Sokola **K podobě, funkční struktuře a původu románského donjonu hradu Přimda**. Zabývá se novou interpretací v názvu uvedených hledisek této významné a u nás ojedinělé stavby. Do této sekce náležel i další příspěvek od Jiřího Varhaníka **Arkádové nádvoří hradu Orlíka nad Vltavou**, který přináší nové poznatky o středověkých i pozdějších fázích stavebních dějin tohoto hradu, získané při sledování současných stavebních úprav. Jiří Slavík v příspěvku **Hrad v Hradci Králové** shrnul poznatky o lokalizaci i zachovaných či dokumentovaných zbytcích tohoto areálu. Radim Vrla se ve statí **Zámek ve Zlíně – nové poznatky o jeho stavebním vývoji** zabývá shrnujícím pohledem na dlouhý vývoj této stavby od pozdní gotiky do začátku 20. století. Jan Štětina prezentuje ve statí **Průzkum sklepů zámku v Kroměříži** výsledky nedávného průzkumu této části významné moravské památky. **Dostavte zámek ve Chvatěrubech** je na první pohled málo srozumitelný název příspěvku Jindřicha Hodače, Zdeňka Poloprutského a Michaela Rykla, který se zabývá dokumentací a domyšlením nedokončené barokní zámecké stavby u Kralup nad Vltavou.

Méně početné jsou příspěvky z následující konferenční sekce „Města“. Z nich práce Dany Novotné **Co mají společného Brtnice a Jičín** je postavena na identifikaci autora a tématu architektonických kreseb, provedených uprostřed třicetileté války architektem

G. B. Pieronim pro tehdy ojedinělé, dokonce velkorysé stavební akce šlechticů, kteří mohli takovouto činnost vyvíjet i v takto pohnuté době. V příspěvku **Soubor dymníkových kuchyní domu čp. 72 v Jáchymově (Příklad úředního a panského domu v horním městě s nezbytným provozním zázemím)** ukazují autoři Lubomír Zeman a Alžběta Kratochvílová složitou skladbu bytového a úřednického provozu tohoto objektu, v němž se zachovaly tradiční kuchyně ve všech třech jeho podlažích. David Tuma ve stati **Objekt čp. 91 na sušickém Horním Předměstí – příklad mizející předměstské zástavby** rozebírá příklad typologicky venkovského domu, ohroženého změnou charakteru jeho okolního prostředí.

V sekci „Církevní stavby“ jsou ve sborníku nakonec z většího počtu přednesených referátů zařazeny pouze dva materiály. Příspěvek Evy Volfové **Kostel sv. Jakuba Většího v Srbči** rozebírá zejména starší části poměrně velkého vesnického kostela na Rakovnicku. Vojtěch Peksa se ve stati **Očihov / Sídelně historické souvislosti kostela sv. Martina** zabývá širšími vztahy málo známých historických počátků osídlení této části novodobě těžce postiženého Podkrušnohoří.

Do sekce „Lidová architektura“ spadala práce **Příběh domu usedlosti čp. 22 v Lez-níku u Poličky** autorů Jiřího Škabradý a Zdeňky Němcové o identifikaci pozoruhodné „zmenšovací“ přestavby vesnického domu, původně postaveného vrchností při rozdělení někdejší středověké usedlosti v závěru 17. století. Vícedisciplinový – i archeologický – výzkum vesnického domu představili Václav Kolařík, David Merta a Jiří Pokorný ve stati **Bývalá rychta v Sebranicích čp. 36**. Petr Rožmberský v příspěvku **Stavba mlýna v Dobřívě roku 1725** mohl díky zachovaným písemným materiálům předvést podrobný náhled do okolností stavby charakteristické venkovské technické stavby v 1. polovině 18. století. Poměrně značný počet příspěvků spadal v roce 2014 do sekce „Různé stavby“, v níž se hovoří o objektech s výlučnými funkcemi a tudíž specifickým typologickým řešením. Okolnosti výstavby významné pražské stavby – dnešní Státní opery – popisují Zlata Gersdorfová a Michal Patrný v práci **Nové německé divadlo aneb pohnuté osudy jednoho divadelního domu**. Typem i funkcí výjimečné je rovněž **Mauzoleum rodiny Schrollů na Hradeckém kopci u Srdova**, uvedené Miroslavem Novým. Třetí představenou stavbou z téhož období závěru 19. století je **Goethova vyhlídka Karlovy Vary a její areál**, představená Hanou Hanzlíkovou.

Sympaticky překvapivé bylo již při přednesu na konferenci téma **Pradla** (tedy objekty pro historické praní prádla), které uvedl Petr Míkota, známý spíše jako obětavý klíčový pořadatel nečtinských konferencí a (spolu s Petrem Rožmberským) redaktor následných sborníků. Podobně působivé bylo i téma Zdeňka Procházky **Arnoštova leš-tírna u Lesné (Výsledky terénního a archivního výzkumu 2013)** – zevrubná informace o identifikaci, odkryvu a zabezpečení ojedinělého technického zařízení v nejmíce

zdevastované příhraniční oblasti Českého Lesa. Překvapivý nález zbytků starého mostu při parkových úpravách v obci představil i Martin Čechura ve stati **Archeologický výzkum mostu v Kaznějově**.

Pravidelné téma z posledních konferencí se týká technických metod dokumentace historických staveb. V tomto sborníku je zastoupeno příspěvkem Jindřicha Hodače a Martina Tröstla **Geometrická kvalita fotografických snímků a její vliv na přesnost fotoplánů**. Na konci sborníku je zařazena důležitá práce Petra Rožmberského **Rejstřík sborníku Dějiny staveb 2000 – 2014**, který zachytil jména autorů jednotlivých příspěvků a názvy lokalit, uvedené v dosavadních patnácti ročnících konferenčních sborníků.

Jiří Škabrada

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita, *Více sluší poslouchati Boha než lidé. Několik životních příběhů, úvahy o konfesionalizaci a době mezi dvěma výročími, 600. výročí upálení mistra Jana Husa, 70. výročí reemigrace potomků českých exulantů*, Nakladatelství Kalich, Praha, 2015, 362 s. ISBN 978-80-7017-220-9.

Prom. hist. Edita Štěříková, PhDr. působila jako archivářka Evangelické církve hessensko-nassavské a dlouhodobě se zabývá otázkou pobělohorského exilu českých nekatolíků. Mezi její nejznámější publikace patří např. *Běh života českých emigrantů v Berlíně* (1999), *Zelów* (2010) a *Exulantský kazatel* (2007).

Její poslední práce *Více sluší poslouchati Boha než lidé* upozorňuje na dvě výročí, jež se k roku 2015 vážou. První, poměrně známé a během celého roku různě připomínané, odkazuje na 600 let od upálení mistra Jana Husa. Ovšem druhé již tak zřejmě a připomínané nebylo. Jedná se o 70. výročí reemigrace potomků českých exulantů zpět do země otců. Obě události jsou od sebe časově velmi vzdálené, a i když se to nemusí na první pohled zdát, úzce spolu souvisejí.

Knihy je rozdělena do čtyř částí. První část tvoří pouhé dva životopisy pobělohorských emigrantů. Žádný z nich se nedochoval v originále, ale jejich německé překlady jsou uloženy v herrnhutském archivu (*Unitätsarchiv Herrnhut*). Oba životopisy jsou poměrně rozsáhlé, avšak dle účelu jejich vzniku je potřeba brát do úvahy i určitou míru tendence.

Druhá část představuje celkem osm životopisů, tentokrát o životech reemigrantů z oblasti Slezska, Polska a Ukrajiny. Jednotlivá vyprávění se liší svým rozsahem a mírou podrobnosti. Závěr této části je věnován aktuálnímu dění na poli exulantské genealogie. Jsou zde zmíněny aktivity lidí, kteří se věnují hledání osudů svých předků a jejichž zájmy dalece přesahují hranice současných států. Zajímavou osobností je Ing. Tomáš Stodola.

Již několik let se zabývá exulantskou genealogií, je obeznámen s moderními možnostmi bádání v této oblasti a dokonce zajišťuje digitalizaci archivů českých emigrantských osad či částí fondů, které se týkají českých emigrantů. Kolem Ing. Stodoly se utvořila skupina lidí, kteří rovněž chtěli přispívat k exulantské genealogii. Sdružili se do spolku Genex (genealogie exulantů). Členové spolku jsou potomci českých exulantů, jsou evangelického vyznání a každého půl roku se schází a sdělují si pokroky v objevování exulantské historie.

Následující část se už zamýšlí nad dobou mezi oběma zmiňovanými výročími. Autorka se vrací k dobám mistra Jana Husa a pokračuje k dalším osudům nekatolictví až ke konci druhé světové války, do návratu reemigrantů. Shrnutí vývoje „fenoménu nekatolictví“ napříč dějinami z jakéhosi evangelického pohledu představuje poměrně zajímavý ucelený pohled z ne úplně tradičního úhlu. Nástin náboženského vývoje v německých oblastech v rámci evropské konfesionalizace vybízí k porovnání s vývojem v české oblasti. Tímto porovnáním je možné spíše si uvědomit odlišnost následného historického vývoje v obou regionálně si blízkých oblastech. Opět v závěru této části je zajímavé připomenutí dějů ohledně reemigrantů, jejichž otázkou se v současné době předně zabývá právě Edita Štěříková.

Poslední oddíl není rozsáhlý, ale propojuje ona dvě zdánlivě nespojitelná výročí připadající na rok 2015. Připomíná pohled na mistra Jana Husa a husity v době pobělohorské a především představuje „husovskou tradici“ v tradici exulantské, jež se vzájemně doprovázely až do repatriace potomků exulantů. Dále se zde autorka zamýšlí nad minulostí a jejími důsledky pro současnost.

Práce Edity Štěříkové z počátku nemusí působit zcela přínosně a zvláště inovátorsky. Po přečtení životopisů se může zdát, že v knize jsou jen posbírané životopisné příběhy, čímž by došlo jen k jakémusi přidání střípku do exulantských narativů. Ovšem informace o současných aktivitách a směru vývoje v oblasti exulantské genealogie jsou pro badatele nesmírně cenné a do značné míry se mohou stát inspirujícími. Rovněž shrnutí vývoje nekatolictví napříč dějinami shledávám jako záslužné, protože toto téma se často přebírá s přežitými klišé (především v širší veřejnosti, např. označení „doba temná“). Avšak dochází zde i k vyhrazení se proti názorům některých odborníků (např. Howarda Louthana, Zdeňka R. Nešpora). Svě výhrady zdůvodňuje velice pragmaticky, což dokazuje její odborný vhled do problematiky a dlouholetou práci s tématem. Velice hodnotná je práce se zahraničními archiváliemi bratrských archivů.

Úroveň práce trochu snižuje její formální provedení. Na konci marně hledáme jakýkoliv rejstřík, závěrečný seznam literatury zachycuje pouze častěji citované tituly a i v samotném textu by mohlo být umístěno více poznámek s odkazy na prameny či doplňující materiál. Tyto nedostatky práci řadí na hranici populárně laděné literatury, což je vzhledem

k autorčiným badatelským zkušenostem a přehledu o tématu škoda. Myslím, že čtenáře z širší veřejnosti by existence výše zmíněných nedostatků od práce neodradila.

Poslední práce Edity Štěříkové reaguje na dvě výročí, která se vzájemně prováží. V otázce exulantské historie a současných možnostech bádání dochází k úpravě a rozšíření standardních pohledů. Náhled na náboženský život doby pobělohorské a zamyšlení se nad ní je věcí stále aktuální.

Gabriela Krejčová Zavdilová

JOHNSON, Sherri Fanks, *Monastic Women and Religious Orders in Late Medieval Bologna*, Cambridge University Press, Cambridge 2014, 262 s. ISBN 978-1-107-06085-2.

Mladá badatelka Sherri Fanks Johnson, působící v současné době na Státní univerzitě v Louisianě (USA), vydává svou první knihu, v níž shrnuje výsledky svého dosavadního výzkumu v oblasti ženského monasticismu italského pozdního středověku. Název knihy působí na první pohled celkem široce – vždyť pozdně středověký prostor jednoho z největších měst Itálie nabízel nepřeborné množství ženských klášterních komunit stejně jako i center řeholního života. Hned bližší pohled do jednotlivých kapitol nicméně přesvědčí čtenáře, že se autorka rozhodně nehodlá věnovat obecnému popisu řeholního života na území města, ani omezit svůj zájem na zmapování jednotlivých náboženských komunit, ať už klášterního či jinak organizovaného stříhu. Záměrem její knihy je podrobit detailnímu tázání samo institucionální zakotvení ženských náboženských komunit, různé formy jejich životních pravidel a jejich vzájemnou spolupráci s dalšími církevními organizacemi a duchovními centry, a to napříč řádovou i světskou církevní hierarchií. Vzhledem k tomu, že se časově toto bádání soustředí na nedlouhé období 13. století (od konce 12. do konce 13. století), je hlavní pozornost autorky upřena na kooperaci zmíněných komunit s novými řády, mezi které spadají nejen mendikanti, ale i o něco starší cisterciáci. Tyto řády se - více či méně aktivně - zapojují do péče o ženskou komunitu (*cura monialium*) a rovněž v některých případech začleňují jednotlivé ženské skupiny do svého vlastního řádu. A právě v tomto momentě leží první rovina zkoumání: Autorka sleduje na několika příkladech vztah mezi ženskou zbožnou skupinou a řádem a všímá si jeho mnoha podob. Upozorňuje na fakt, že tyto vazby se rozhodně neomezují jen na poskytování duchovní podpory a vedení žen ze strany řeholníků, ale rovněž mají svůj velmi praktický finanční a právní charakter. Příslušnost k určitému řádu, ke které se ženská komunita časem přiřadí jako jeho formální součást (a kterou může v běhu času klidně i několikrát změnit), může být motivována jak osobními důvody a duchovní

inspirací, ale i zcela praktickou potřebou. Mezi praktické stránky tohoto rozhodnutí může patřit např. vyjmutí klášterní komunity z pravomoci místní autority, biskupské či světské. Svoji důležitou roli v něm hrají i povinnosti té stejné komunity ve správě majetku – což platí zejména pro mendikantské řády, jejichž mužské větve nemohou vlastnit majetek, zatímco u ženských větví je povoleno společné vlastnictví. V tomto momentě jsme dokonce svědky situací, v nichž se sestry stávají „správkyněmi“ majetku, jejichž výnosy jsou určeny jak pro ně samotné, tak i pro mužské komunity – a to i pro ty, které fakticky nevykonávají duchovní správu daného ženského kláštera. Tyto praktické formy kooperace mezi mužským „zastřešujícím“ řádem a jeho ženskými svěřenkyněmi samozřejmě vnáší nový pohled na dosavadní vnímání povinnosti *curae monialium* a pomáhá historiografii vnímat tuto vazbu mezi mužským a ženským řeholním prostorem v pestřejších strukturách. Každodennost žen jeptišek je zde zbavena přidechu jednotvárnosti, se kterou jsou tyto odkázány na služby svých spolubratrů a na jejich hmotnou pomoc, a je obohacena o jejich spory o užívaný majetek či o nedostatečnou duchovní službu některého ze stanovených kanovníků. V pozadí je cítit vědomí majetkového i společenského zázemí, které členky daných komunit mají a se kterým si mohou dovolit jednat ve svůj prospěch mnohem sebevědoměji. Zároveň je též patrné, že začlenění do existujících řeholních řádů a svoje setrvání v nich nechápu mnohé ženské komunity jako zcela nutné, spíše naopak, mnohé z nich si podrželi až do moderní doby jistou autonomii svého vlastního způsobu duchovního života.

Další rovinu zkoumání představuje otázka zasazení řeholních společenství žen v rámci města, jeho hradeb a městské společnosti. Jedná se tedy prostor, ve kterém, jak autorka naznačuje, provázanost mezi ženskou komunitou a jí oficiálně nadřazeným řádem nehrají nutně zásadní roli. Zajímavě z tohoto bádání vychází například srovnání míry pozornosti a podpory, které se v městě Bologni těší ženské řádové komunity na jedné straně a mužská řádová společenství na straně druhé. Autorka sleduje postupné změny ve výši donací, které směřují k oběma větvím ze strany městské vlády či jednotlivců. Upozorňuje, že se ve sledovaném období zvyšuje podpora mendikantských řádů a jejich kostelů na úkor dřívějším donacím, určeným ženským komunitám. Dalším sledovaným jevem je postupné přesídlování ženských komunit z okruhu za městskými hradbami do prostoru uvnitř městských hradeb, s čímž souvisí – na první pohled nečekaně – i přísnější dodržování řádových pravidel, zejména klauzury (a to zejména z praktických důvodů, nikoli jako produkt reformy). V neposlední řadě do této kategorie spadá i řešení problémových situací jednotlivých komunit, jejichž představitelky se opírají o různé autority (a nikoli jen o „své“ řádové představené) v momentě, kdy musí řešit populační či finanční krizi svých domů a volí například cestu sloučení s jiným, třeba i statutárně jiným společenstvím.

Jak je patrné, podrobná studie autorky Sherri Fanks Johnson patří mezi detailní sondy do každodennosti klášterního života ženských komunit. V rámci několika podrobně zmapovaných klíčových témat, která představují důležité stránky života řeholnic v pozdně středověké Bologni, autorka dokáže upozornit na několik podstatných fenoménů, které doprovázejí dějiny organizovaných religiózních společenství. Soustředí se na genderová specifika komunitního života. Pojmenovává výhody i nevýhody provázání ženských komunit s řeholními společenstvími mužskými. Upozorňuje na hospodářskou stránku jejich vztahů, na duchovní (ne)závislost jedněch na druhých. Jako největší přínos knihy vnímám právě autorčinu orientaci na témata, která patří do „provozní“ části života klášterů: Autorka akcentuje ty stránky života řeholních společenství, v nichž hraje o něco větší roli hmotná stránka života, finanční zajištění a společenská ochrana, než duchovní vazby či reformní výzvy. Činí tak zcela patřičně, neboť i hmotná stránka a praktické životní motivace mají své místo v rozhodování o duchovním směřování komunit a jejich společenské a duchovní orientaci, a to i ve zdánlivě čistě duchovních otázkách.

Kateřina Ptáčková

Konference „Osvícenství - to jsme my. Formování a vzestup drobné inteligence v 18. století“, Praha, 10. - 12. září 2015

Osvícenství a drobná inteligence – dvě témata, která patří k trendům v současném historickém bádání, byla předmětem mezioborové konference nazvané *Osvícenství - to jsme my* pořádané jako V. bienále České společnosti pro výzkum 18. století ve dnech 10. - 12. 9. 2015 v Praze. Konferenci organizovaly Filozofická fakulta UK a Ústav pro českou literaturu AV ČR, cílem setkání bylo připomenout 240. výročí zavedení povinné školní docházky a také 200. výročí úmrtí Jana Jakuba Ryby. Spojení témat „velkých“ a „malých“ dějin nabídlo možnost vytvořit z tohoto setkání skutečně multioborovou akci, již se účastnili nejen historici, ale také literární vědci, badatelé v oblasti dějin umění, muzikologové. Snaha postihnout formování a vzestup drobné inteligence – jak zněl podtitul konference – tak byla podpořena i příspěvky z jiných než jen klasicky historických disciplín a nabídla možnost pojednat téma ze širšího záběru. Tomu odpovídalo i velmi inspirativní zahájení konference, kdy se po úvodním slovu Daniely Tinkové a Martina Wögerbauera ujal tématu Miroslav Hroch a nabídl účastníkům svoje teze o úloze drobné inteligence v dějinách, o jejich možnostech a limitech. Předestřel tak stěžejní otázky, na něž se během následujících tří dnů pokoušeli účastníci nacházet odpovědi.

Příspěvky byly tematicky rozděleny do jednotlivých bloků, přičemž první den byl na programu blok nazvaný *Instituce osvícenského projektu a jeho aktéři*, který v sobě za-

hrnoval příspěvky týkající se komunikačních sítí vydavatelů, nakladatelů, čtenářské obce a vzdělávacích sítí. Slovenské badatelky Ivona Kollárová a Petronela Križanová představily osvícenský projekt čtenáře a odběratelské zázemí bratislavských knihkupců v poslední třetině 18. století, které následně doplnil Martin Wögerbauer příspěvkem o knižní nabídce na mimopražských trzích kolem r. 1782 a Dmitrij Timofejev komparací knihoven venkovské a maloměstské inteligence na přelomu 18. a 19. století. Problematiky vzdělávacích sítí se týkalo pojednání Václava Bartůška o proměně struktury středních, vyšších a vysokých škol v letech 1730-1780, na něž navázala slovenská badatelka Ingrid Kušniráková příspěvkem o sporech jezuitského řádu se státní mocí o kompetence ohledně spravování šlechtických konviktů v Uhrách ve druhé polovině 18. století.

Odpolední program prvního dne vyplnil blok s názvem *Proměny uvnitř tradičních skupin drobné inteligence*. Jitka Jonová zde prezentovala problematiku karierního postupu katolického duchovenstva v olomoucké arcidiecézi, tématu premonstrátského řádu se věnovala Hedvika Kuchařová pojednáním o sociálním původu strahovských premonstrátů na přelomu 18. a 19. století a Tomáš Valeš příspěvkem o kariéře, sociální interakci a kulturní orientaci moravských expremonstrátů na konci 18. století.

Druhý konferenční den byl zahájen tématem *Tradiční skupiny drobné inteligence před novými výzvami* a pozornost badatelů se zaměřila na typické představitele nižší inteligence a nové role, které jim osvícenský stát určil. Radek Lipovský přiblížil způsob evidence obyvatel, jež stát delegoval na katolické kněze a Radek Martinek představil „dress code“ světských duchovních na přelomu 18. a 19. století. Miroslav Novotný a Tomáš Veber přiblížili formování drobné kněžské inteligence v českobudějovickém kněžském semináři v 1. polovině 19. století. Postavení učitelů nižších škol v době osvícenských školských reforem zmapovali Eva Kowalská pro oblast Horních Uher a Michal Kneblík pro český a moravský prostor.

Odpolední blok spojovalo téma *Lékaři a chirurgové mezi vědou a novou společenskou výzvou* a zahájila ho Daniela Tinková příspěvkem o proměnách profesního uplatnění a o kariérních strategiích absolventů lékařského studia ve 2. polovině 18. století, jenž byl přehledným uvedením do tématu. Následovalo pojednání Alžběty Laňové o pražských chirurzích v 18. a 19. století a Terezy Liepoldové o emancipaci chirurgického oboru, vzdělání a praxi na Mladoboleslavsku. Blok uzavřel Václav Grubhoffer, který přiblížil na příkladu schwarzenberských lékařů osvícenskou lékařskou praxi v nejvyšších společenských kruzích. Závěr druhého konferenčního dne byl věnován uměnovědným příspěvkům, Pavel Suchánek zmapoval téma ideálu umělce na konci 18. století a Vladimír Maňas věnoval pozornost proměnám hudebně-liturgického provozu na konci 18. století na příkladu Moravy a Slezska.

Dopoledne třetího dne bylo vyhrazeno bloku nazvanému *Vzestup nových skupin inteligence*, v němž byly prezentovány příspěvky týkající se evangelických duchovních

a osvícenského úřednictva. Úvodem do tématu evangelických duchovních byl příspěvek Evy Hajdinové o předtolerančních a tolerančních nekatolických sloužících jako příklad omezené skupiny drobné inteligence, na něž navázaly Gabriela Krejčová Zavadilová a Hana Stoklasová výkladem o uherských evangelických kazatelích, kteří se podíleli na formování prvních evangelických sborů po vydání tolerančního patentu. Úloze úřednictva v byrokratickém aparátu osvícenského státu věnoval pozornost Jiří Dufka pojednáním o guberniálních písařích a vzestupu byrokratické moci a Lucie Michková příspěvkem o vzdělanosti policejních úředníků.

Do závěrečného bloku byly soustředěny biogramy konkrétních osvícenských osobností, výjimku tvořil pouze příspěvek Jana Andrlého o modlitebních knihách jako nástroji osvícení lidových vrstev. Alena A. Fidlerová představila často opomíjeného publicistu a jazykovědce Františka Jana Tomsu, Erika Brtáňová zaměřila pozornost na dílo slovenského katolického osvícence Juraje Fándlyho a Lukáš Peluňek zmapoval osudy olomouckého knihovníka Jana Aloise Hankeho z Hankenštejna.

Závěr konference patřil zajímavé diskuzi, v níž se účastníci zamýšleli nad vymezením pojmu drobná inteligence a nad tím, koho lze do této kategorie zahrnout a jaký byl intelektuální výkon příslušníků této společenské vrstvy. Jednotlivé příspěvky už totiž od počátku jednání naznačovaly, že najít konsensus v definování skupiny drobné inteligence je poněkud problematické. Jak se tato snaha podařila naplnit, si mohou zájemci ověřit v některém z následujících čísel časopisu *Cornova*, v němž budou výstupy z konference publikovány.

Hana Stoklasová

Mezinárodní konference *Splendid Encounters 4: Diplomats and Diplomacy in the Early Modern World*, Budapešť, 25. – 26. září 2015¹

Dějiny raně novověké diplomacie se v posledních přibližně dvaceti letech těší v souvislosti s rehabilitací dějin politiky setrvalému zájmu evropských badatelů. Dějiny diplomacie již dávno nejsou nahlíženy jako dějiny vyjednávání smluv mezi dvěma státy ve stylu „král nakázal, vyslanec provedl“, ale staly se laboratoří, v níž se historici pokoušejí aplikovat různé přístupy k tématu, aby ukázali, jak složitý fenomén dějiny diplomacie představují. Tento trend a příslušná odborná diskuse v poslední době kulminuje např. v akcích, které pořádá *Premodern Diplomats Network*, tj. poměrně rozsáhlá sku-

1 Tato zpráva z konference vznikla v rámci řešení standardního grantu GAČR č. 13-12939S *Česká a moravská šlechta v diplomatických službách rakouských Habsburků (1640-1740)*.

pina badatelů z různých zemí soustředěná okolo Roberty Anderson z Bath Spa University v Anglii a Anny Kalinowské z Polské akademie věd ve Varšavě. Tato platforma sdružuje momentálně přibližně 70 historiků a historiček z celého světa (viz <http://www.pre-modernndiplomats.org>). Zviditelnila se zejména pravidelně pořádanými konferencemi se společným hlavním názvem *Splendid Encounters*, jež se uskutečnily ve Varšavě (září 2013), v Bathu (duben 2014), ve Florencii (březen 2015) a naposledy v Budapešti (září 2015).

Maďarská metropole sice přivítala účastníky mezinárodní konference deštivým počasím téměř anglického rázu, avšak na pohostinné půdě Historického ústavu Maďarské akademie věd v jejích prostorách na Budínském hradě se na venkovní podmínky dalo dobře zapomenout. Z řad místního ústavu se o přibližně 40 hostů z více jak 10 evropských zemí postarali především Gábor Kármán či Géza Pálffy.

O vstupní historiografickou přednášku se shrnutím dosavadního bádání o raně novověké diplomacii a perspektivách dalšího výzkumu se pak postaral Arno Strohmeyer ze Salzburgu, jemuž však náhlá zdravotní indispozice znemožnila ji také osobně proslovit, a proto byla přednesena organizátory. Prof. Strohmeyer osvětlil současný stav výzkumu dějin diplomacie v širokém kontextu tzv. nových dějin diplomacie a zaměřil se především na roli diplomacie v kulturní výměně a komunikaci mezi civilizacemi,² na symbolický a ceremoniální rozměr diplomacie, na možnosti genderových výzkumů v této oblasti a medializování aktivit diplomatů. Zdůraznil aktuálnost takových výzkumů pro dnešní svět, pro něž je klíčové pochopit nejen to, jak spolu soužily různé kultury v minulosti, ale také to, jak vyslanci v minulosti hledali cesty k uchování míru.

Nebudu na tomto místě nyní popisovat všechny proslovené příspěvky, protože by se jednalo o čirou deskripci a navíc jsem všechna vystoupení ani nemohl vidět, protože se většinou jednalo ve dvou paralelních sekcích, takže vyzdvihnu jen některé, upozorním na bohemikální aspekty a soustředím se na celkové vyznění a přínos konference.

Vzhledem k tomu, že se akce konala v Maďarsku, je logické, že se zde sešlo poměrně hodně odborníků, kteří se zabývají habsbursko-tureckými vztahy. Díky nim jsme měli možnost nahlédnout do současného stavu výzkumu této velmi atraktivní problematiky. Arno Strohmeyer připravuje se svými kolegy k vydání diplomatické zprávy císařského vyslance Alexandra Greiffenklaua z Cařihradu, badatelé z univerzity v Szegedu okolo Sándora Pappa (na konferenci je velmi zdatně zastupovala zejména Zsuzsanna Cziráki) pracují na vydání relací jeho nástupce Simona Reningera a další podobný projekt řeší historici z Maďarské akademie věd. Na konferenci ale nevystoupili jen ti, kteří se zabývají císařskými diplomaty v Cařihradu (kromě již zmíněných to byli také Gábor

2 Z poslední doby ocenil především publikaci John-Paul A. GHOBRIAL, *The Whispers of Cities. Information Flows in Istanbul, London, and Paris in the Age of William Trumbull*, Oxford 2013.

Kármán či David Do Paço), ale také jejich kolegyně Suna Suner, jež představila misi jednoho osmanského diplomata – milovníka soudobého evropského divadla – jménem Ebubekir Râtib Efendi do Vídně v letech 1791-1792. Tuto problematiku skvěle doplnil svým příspěvkem mladý polský badatel Mariusz Kaczka. Pojednal o polském vyslanci v Cařihradu jménem Paweł Benoe (cca 1685-1755) a jeho mimořádné misi v letech 1742-1743. Díky skvěle dochované dokumentaci této mise (a zejména osobní korespondence) byl schopen zrekonstruovat nejen průběh mise, ale i analyzovat řadu dalších aspektů této problematiky, protože vyslancova žena pocházela z řecké rodiny usazené v Turecku a sám Benoe uměl velmi slušně turecky.

Turecká tematika se v programu konference sice nedala přehlédnout, ale netvořila na ní většinu, o čemž svědčí fakt, že se akce zúčastnili také vědci z Anglie, České republiky, Francie, Nizozemí, Německa, Polska, Portugalska, Rakouska či Ruska. Českého čtenáře těchto řádků asi nejvíce zaujme, že se tu našly i příspěvky s výrazně bohemikálním charakterem a že se v programu objevila řada lidí zabývajících se dějinami habsburské diplomacie v dalších zemích raně novověké Evropy. Začněme tím bohemikálním příspěvkem. Přednesl ho Bartłomiej Wołyniec, doktorand Jagellonské univerzity v Krakově, a týkal se mise polského vyslance, lutského biskupa Marcina Szyszkowského, do Prahy a Štýrského Hradce v roce 1605. Cílem jeho výpravy bylo získat pro polského krále Zikmunda III. Vasu ruku arcivévodkyně Konstancie (1588-1631), mladší sestry Ferdinanda Štýrského. Z legace se dochoval velmi podrobný deník vedený sekretářem, který se jmenoval Paweł Gisius (Giżycki), uchovávaný nyní v knihovně knížat Czartoryských v Krakově. Deník obsahuje velmi zajímavé a v našem prostředí zřejmě dosud neznámé bohemikální pasáže.

Z příspěvků, které se věnovaly dějinám habsburské diplomacie, stojí za to zmínit hned několik. Mladý maďarský historik Béla Vilmos Mihalik se zabývá císařskými vyslanci v Římě v devadesátých letech 17. století a přednesl hezký příspěvek o Antonínu Floriánovi z Lichtenštejna, jenž v Římě pobýval v letech 1691-1694. Papežskému prostředí se věnovala i rakouská archivářka Pia Walnig, které se podařilo nalézt unikátní prameny dokládající působení manželky císařského vyslance v Římě hraběte Jana Václava Gallase v době války o španělské dědictví a ceremoniální konflikty, jichž se zúčastnila. Velmi příjemným překvapením pak pro mne byla mladá německá historička Charlotte Backerra z Mohuče. Ta se ve své právě dokončované disertační práci zabývá srovnáním anglických diplomatů ve Vídni a císařských diplomatů v Londýně v první polovině 18. století, přičemž na konferenci vystoupila s velmi podnětným příspěvkem na téma *Popish Priests and Protestant Chaplains: Religion and Diplomacy in London and Vienna, 1700-1745*. Také v jejím vystoupení byla ukryta bohemikální pasáž, protože císařským

vyslancem v Anglii byl na přelomu dvacátých a třicátých let Filip Kinský, jehož mise je velmi dobře doložená v pramenech.

Českou republiku zastupovali na konferenci dva badatelé z Univerzity Pardubice, členové výzkumného týmu řešícího projekt GAČR *Česká a moravská šlechta ve diplomatických službách rakouských Habsburků (1640-1740)*. Jednalo se o Jiřího Kubeše, jenž představil diplomatickou misi Jana Marka hraběte Clary-Aldringena do Saska (1684-1694) a zamýšlel se nad jejím velmi zvláštním průběhem (hrabě v Sasku nemusel setrvale pobývat, čehož vrchovatě využíval). Druhou českou zástupkyní se stala Lenka Maršálková a ta přednesla příspěvek o bavorské legaci Dominika Ondřeje z Kounic v letech 1687-1688 a analyzovala potíže tohoto vyslance v souvislosti s volbou arcibiskupa v Kolíně nad Rýnem.

Zmínit všechna zajímavá vystoupení není možné (připomenu proto už jen vynikající příspěvek polské historičky Marty Jaworské o roli darů v polsko-ruské diplomatické praxi), a tak odkazují případného zájemce na program konference dostupný na výše zmíněném webu platformy *Premodern Diplomats Network*. Dále informuji, že vedení této skupiny se rozhodlo od roku 2016 vydávat nový historický časopis zaměřující se právě na dějiny raně novověké diplomacie. Bude se jmenovat *Legatio. Journal of Renaissance and Early-modern Diplomatic Practice*, bude se jednat o standardní vědecký časopis s recenzním řízením a bude mít pouze online podobu. Na závěr pak mohu s potěšením sdělit, že *Spendid Encounters 5* se uskuteční na konci září 2016 v Praze a uspořádají ho společně platforma *Premodern Diplomats Network* ve spolupráci s Ústavem historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice a Ústavem dějin umění Akademie věd ČR v Praze.

Jiří Kubeš

Vídeňský kongres vídeňskýmá očima – 200 let poté

200. výročí Vídeňského kongresu si rakouské hlavní město připomnělo snad ve všech myslitelných rovinách: vědeckou konferencí, vydáním širokého spektra knih od dětského leporela po striktně odborná pojednání, a také velikou reprezentativní výstavou. Ta pod názvem *Europa in Wien* (a vybudována ve skutečnosti ve znění dobového hesla *Europa bin ich – nicht mehr eine Stadt*) na čtyři měsíce obsadila Dolní Belveder a Oranžerii. „Kongres byl v nejlepším slova smyslu multimediální záležitostí, které by lépe slušelo označení „rendezvous“ než „kongres“ ... výstava by měla být průsečíkem dějin umění a kulturních dějin,“ uvedli autoři v doprovodném textu. Přesto výstava představila i válečnou

zkušenost Vídně během napoleonských válek (z nepřehlédnutelné části dokumentovanou – především obsazení města napoleonskými vojsky – z francouzských sbírek; pozorový návštěvník si mohl všimnout i docela malé perokresby zachycující výbuch bastionu u Korutanské brány v roce 1809, jejíž popis uváděl: „*Benjamin Zix, připisováno též N. Bonapartovi*“), včetně reprezentativně pojaté vzpomínky na bitvu u Aspern, a také široký mezinárodní kontext mírového kongresu, tedy rovinu jednoznačně politickou. V prostorách původně vybudovaných pro potřebu a potěšení Evžena Savojského se dočkal náležitý ocenění i jeho stejně talentovaný následovník arcivévoda Karel. Ovšem kromě dlouhé řady hmotných artefaktů všeho druhu (a také hudební produkce vzniklé při této příležitosti, včetně skladeb Beethovenových, i jeho dnes zcela zapomenutého op. č. 136 *Das glorreiche Augenblick*, které si návštěvník mohl poslechnout v jedné z výstavních prostor) souvisejících nějak s dobou či lidmi na Vídeňském kongresu, byla další výraznou zcela současná myšlenka mezinárodní mírové spolupráce. Ta byla zhmotněna mj. v závěrečném výstavním sále, kde se v chronologické řadě potkaly evropské mírové kongresy od třicetileté války po podepsání dohod z Camp Davidu (1979) a Daytonu (1995). Vynechány byly jenom ty z první poloviny 19. století, které vzešly z dohod Svaté aliance.

K této výstavě byl vydán v několika jazykových mutacích i rozsáhlý reprezentativní katalog. Agnes Husslein-Arco – Sabine Grabner – Werner Telesko (Hg), *Europa in Wien. Der Wiener Kongress 1814/15*, Wien-München, Hirmer Verlag GmbH 2015. ISBN 978-3-7774-2323-4, 978-3-902805-65-2. Ten přináší většinou velmi kvalitní reprodukce vystavovaných uměleckých (či dobově dokumentárních) děl, včetně archiválií a trojrozměrných předmětů svátečního i každodenního života. Kromě toho však také 37 drobnějších i rozsáhlejších statí od celkem 24 autorů, které někdy v krátkých, avšak na primárních pramenech založených glosách, jindy v poněkud rozsáhlejších textech dokumentují přelom 18. a 19. století, včetně dozvuků Vídeňského kongresu po celou první polovinu 19. století. Vydavatelé zvolili portrét knížete Metternicha na obálku a „jeho“ doba také vymezuje obsah katalogu. Kromě epilogu, který se – v souladu s již zmiňovanou myšlenkou výstavy – zabývá mírovými jednáními v letech 1648, 1856, 1878, 1945, 1979 a 1995. „*Mí Vídeňané mi prokazují svou lásku a věrnost vždy, jak v neštěstí, tak ve šťastných okamžicích,*“ bylo uveřejněno ve *Wiener Zeitung* 17. 6. 1814, kdy se císař jako vítěz triumfálně vrátil do svého hlavního města. Určitě tehdy netušil, že pro jeho sporadické životopisce to bude zároveň okamžik, kdy všichni svou práci ukončí. V letech 2014 – 2015 mu však byla v rámci výstavy i jejího katalogu věnována odpovídající pozornost, i když „dopsaného“ životopisu se ani při této příležitosti nedočkal.

Knih však bylo vydáno několik, nejenom z pera „vídeňských“ autorů, a vybrat si z nich může opravdu každý, včetně „čtenářů“ lepopel, jak už bylo zmíněno. Pozornost pochopitelně

přitahovala společenská stránka Vídeňského kongresu, který se k závěrům propracovával nejenom na oficiálních jednáních, ale také v salonech, na výletech, bálech, v předpokojích i budoárech. Nepřehlédnutelná je však i tendence vidět v jednáních kongresu a v následujícím vývoji nejenom doposud pilně zkoumaná negativa politická i společenská, ale ocenit přínos dlouhého mírového vývoje, který následoval, a v patřičném kontextu zaregistrovat to, co dnes zpětným pohledem snese zařazení mezi pozitiva. Jeden ze současných badatelů o tomto problému Reinhard Stauber shrnuje: „*Vídeňský kongres neměl jenom negativní rovinu, byly na něm nalezeny i novodobé modely pro uspořádání evropských mocenských vztahů, snaha řešit strukturální problémy, vzniklé ze soužití suverénních států na malém prostoru. Evropa potřebovala instituce a instrumenty, aby mohla politicky zodpovědně spravovat svůj prostor. Na jeho jednáních byly zakotveny některé do dneška platné principy. ... jeho problém spočíval v napětí mezi očekáváním národní emancipace a mezinárodními zájmy jistoty.*“

Ostatně Reinhard Stauber je autorem i jedné z řady odborných monografií, které na toto nebo příbuzná témata byly vydány. Pod názvem *Der Wiener Kongress* (Wien – Köln – Weimar, Boehlau 2014, ISBN 978-3-8252-4095-0) předložil čtenářům chronologicky přehlednou, rozsahem bezpečně zvládnutelnou, nic zásadního neopomíjející a některými neotřelými přístupy k tématu se vyznačující publikaci, založenou na důkladném studiu archiválií a širokého spektra literatury. I pro tuto práci je příznačné hledání celoevropské roviny a nazírání na dílčí problémy tohoto období v kontextu řešení situace téměř celého kontinentu. Navzdory obálce vyzdobené dobovou karikaturou, na které si každý z monarchů snaží z Evropy uškubnout, co se dá, nachází autor dost kladných rovin v dlouhém míru následujícím po Vídeňském kongresu i v některých přijatých řešeních celoevropského rozměru.

Oproti tomu Hannes Leidinger zvolil jiný přístup. Svou knihu nazval *Trügerischer Glanz: Der Wiener Kongress. Eine andere Geschichte* (Innsbruck – Wien, Haymon 2015, ISBN 978-3-7099-7064-5; vydáno za podpory města Vídeň). Snažil se pohlédnout do tváře tehdejšímu okraji společnosti, pátral po odvrácené straně monarchistického lesku a opojení z konce dlouhých válek. Ve směsi velkých a malých dějin nechybí ani zcela jiný druhý život slavného jednání, než ten obvykle připomínaný. Vždyť kdo si dnes vzpomene například na filmy, které byly natočeny na motivy galantních dobrodružství cara Alexandra v kongresové Vídni o více než sto let později. Autor obratně pracoval především s literaturou, včetně té úplně nejnovější, vydané už v rámci vzpomínkových akcí v závěru roku 2014. Otázky položené v této práci jsou zajímavé, odpovědi na ně se ne vždy vyhnou doposud obvyklým schématům, ač právě tuto rovinu se snaží autor zbořit. Pro řadu čtenářů může být kniha přitažlivá právě výrazným přístupem především k dobovým myšlenkovým schématům z pozic člověka přelomu 20. a 21. století.

Vídeňský kongres dnes může symbolizovat právě tak Beethovenova hudba, jako nevelká, zato výrazně barevná karikatura, na které mocnáři s lidskými těly a zvířecími hlavami vola, osla, berana, psa a býka diskutují se svými vlivnými diplomaty v podobách kocoura, krysy a divoké svině o tom, zda jezdecké boty zavěšené od stropu „namažou nebo vyleští“. Prostý návrat *Ancien Régime* nebyl v době Vídeňského kongresu a následujících desetiletích možný, ale nová Evropa ještě nebyla připravena existovat. Ačkoliv se to možná současníkům nezdálo, nic se nevrátilo úplně k minulému stavu. A Vídeň už od té doby nikdy nebyla tak slavná. Patrně.

Marie Macková

La construction des savoirs réciproques à travers l'enseignement (19e et 20e siècles). [Vzdělání a vytváření vzájemného obrazu (19. a 20. století)]. 23. – 24. října 2015, Zámek Pardubice

Ve dnech 23. a 24. října 2015 proběhla v rytířských sálech pardubického zámku francouzsko-česko-slovenská vědecká komise s názvem *La construction des savoirs réciproques à travers l'enseignement (19e et 20e siècles)*. Zúčastnilo se jí 22 historiků z Francie, České a Slovenské republiky.

Konference navázala na tradice, které spadají do časů nadějí Pražského jara: francouzsko-československá komise historiků, založená s cílem odborné spolupráce a výměny odborných informací, strategií i publikací, vznikla těsně před vpádem vojsk Varšavské smlouvy z iniciativy českého medievisty Josefa Macka (1922-1991), tehdejšího ředitele Ústavu československých dějin Československé akademie věd (a autora tzv. Černé knihy o sovětské okupaci), a francouzského historika, přítele Československa, Bernarda Michela (1935-2013), profesora pařížské Sorbonne I.- Panthéon.¹ Než přešla komise do faktické ilegality, stihla uspořádat jednu konferenci, a to roku 1969 v Bratislavě. Z českých zemí se jí účastnilo jen několik odvážlivců.

Po Sametové revoluci Bernard Michel komisi obnovil, jeho spolupracovníky se na české straně stali František Šmahel a František Kolář. Z francouzské strany se k členům komise přidal Antoine Marès, tehdy vysokoškolský učitel a badatel pařížského institutu zaměřeného na dějiny východních civilizací (INALCO). Spolupráce se tedy rozvíjela především mezi pařížskou Sorbonne I.-Panthéon, pražským Historickým ústavem Československé akademie věd a slovenským Historickým ústavem ČSAV, kde od počátku hrála stěžejní úlohu Bohumila Ferenčuhová. Práce komise se významně účastnili i badatelé z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Po rozdělení republiky se obě akademie osamostatnily a spolupráce Bernarda Michela s Ústavem českých dějin, vedeným Eduardem Maurem, nabyla na intenzitě. Komise postupně vypracovala koncepci pravidelných setkání, která se měla konat každé dva roky, a to střídavě v Paříži, Praze a Bratislavě. Roku 2007 proběhla v Paříži (na téma *Paměť míst ve střední Evropě*), o dva roky později v Praze, ve vile Lanna, v režii Historického ústavu AV ČR, roku 2011 v Bratislavě, pod egidou Historického ústavu Slovenské akademie věd. Obě témata, *Místa paměti a paměť*

¹ O vzniku a genezi francouzsko-česko(slovenské) spolupráci v oblasti historie srov. Eduard MAUR, *Les relations scientifiques franco-tchèques dans le domaine de l'histoire à la Faculté des lettres de l'Université Charles (1950-1960)*, Cahiers du CEFres, N°29, Prague 2010, s. 2-11.

míst (2009)² a *Jak psát biografii* (2011),³ přilákala i nefrankofonní badatele, neboť obě vědecké instituce zajistily simultánní tlumočení. Další setkání proběhlo roku 2013 v Paříži, kde se téma *Médiateurs et lieux de médiation culturelle entre la France et l'Europe centrale* stalo doménou francouzsky mluvících historiků. Konferenci to neubralo na přínosu a zajímavosti, jak dokládá odborná publikace,⁴ jejíž rozhodující část tvoří rozšířené a upravené konferenční příspěvky.

Inspirativní pařížské podzimní setkání roku 2013 přivedlo dva akademické pracovníky Ústavu historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, Eduarda Maura a Milenu Lenderovou, k rozhodnutí uspořádat příští konferenci v Pardubicích. Spoluorganizátorem se stala především Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, zastoupená mladým badatelem a žákem Antoina Marèse Jiřím Hnilicou. Dalšími spolupřáteli zůstala Université Sorbonne I-Panthéon (Antoine Marès) a Historický ústav Slovenské akademie věd (Bohumila Ferenčuhová).

Dvoudenní konference, zahájená A. Marèsem, se soustředila na vznik, genezi a rozvíjení poznání o střední (a částečně východní) Evropě ve Francii a *vice versa*, přičemž sledovala tuto problematiku jak v prostředí institucí, které se na vzdělání soustřeďují (vysoké a střední školy), těch, kde výuka francouzského jazyka a civilizace probíhala ve formě zájmové činnosti (české a československé sekce *Alliance française*), tak na zprostředkování vzájemného vědění uvnitř vědeckých institucí.

Antoine Marès připomněl činnost komise a provázanost stěžejních témat minulých konferencí, stejně jako fakt, že aktuální setkání, zaměřené a formované „vzájemné paměti“ v prostředí vzdělávacích institucí v širokém slova smyslu, je logickým pokračování témat konferencí předcházejících. Připomněl také zakladatelský podíl Bernarda Michela a jeho českých i slovenských spolupracovníků. Dále se zaměřil na vývoj znalostí o Československu i výuku češtiny ve francouzském vysokoškolském prostředí a na jeho hlavní představitele (Fucien Dominois, Ferdinand Spíšek, Vladimír Peška, Hana Voisine-Jechová a další). Pandánem byl příspěvek Kingy Siatkowské-Callebat, která zkoumala obdobné téma v případě polštiny. Francouzský zájem měl ve vztahu k Polákům a Polsku hlubší kořeny: badatelka připomněla Collège de France a aktivity Adama Mickiewicze, Cypriana Roberta a Léonarda Chodzka. Slovenské prostředí zkoumala z tohoto pohledu Bohumila Ferenčuhová. Představila místa výuky francouzštiny na Slovensku a strategie frankofonie v rámci momentálních politických poměrů. Problematice šířeji zaměřené spolupráce

2 Srov. Milan HLAVAČKA – Antoine MARÈS, *Paměť míst, událostí a osobností*, Praha 2011.

3 Bohumila FERENČUHOVÁ a kol. (ed.), *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*, Spoločnosť *Pro historia*, Bratislava 2012, s. 83 – 94.

4 Antoine MARÈS (ed.), *La France et l'Europe Centrale. Médiateurs et médiations*, Institut d'études slaves, Paris 2015, s. 279-292.

mezi univerzitami zasahující do oblasti frankofonie se věnovala Justine Faure. Na neformální, nikoli však neorganizované působení francouzské kultury a na výuku francouzského jazyka v sekcích československé (české) *Alliance française* obrátili pozornost účastníků Milena Lenderová, Kevin Lauret a Diana Bangoura.

Tématu francouzských studií na Komenského univerzitě v Bratislavě se věnovala slovenská badatelka Jana Truhlářová – připomněla mj. „ikonická“ jména slovenských romanistů Antonína Vantucha a Jozefa Felixe. Příspěvek její kolegyně Kataríny Bednárové obrátil pozornost účastníků konference na francouzské vlivy na slovenskou (uherickou) kulturu v 18. a na počátku 19. století. Pro české prostředí se touto otázkou zabírala Claire Mádl, která takto zúročila svůj dlouholetý výzkum českých šlechtických knihoven.

Jiří Hnilica přenesl zájem posluchačů na výuku francouzského jazyka a civilizace v českém univerzitním prostředí, v nedávných desetiletích zatížených nesmlouvavou komunistickou ideologií. Zaměřil se rovněž na výuku francouzštiny na českých středních školách – prezentovaný graf ukázal její přímo katastrofální propad. Současnou výuku francouzštiny v českých zemích, především pak činnost sdružení vysokoškolských učitelů francouzského jazyka a literatury *Gallica*, u jejíhož zrodu v roce 2000 stál, přiblížil Petr Kyloušek.

Událostí, na jejímž hodnocení se nejen promítalo, ale i formovalo české historické vědomí, byla Francouzská revoluce. Eduard Maur se ve svém příspěvku *L'image de la Révolution française dans l'historiographie tchèque* soustředil na recepci této historické události v českém prostředí od poloviny 19. století. Kromě „českého“ hodnocení průběhu revoluce sledoval také reakce českých historiků (včetně historiků-amatérů) na původní francouzské odborné práce hodnotící revoluční události.

V prostředí historiografie se pohyboval příspěvek Sophie Coeuré *L'histoire russe et soviétique dans les universités et centres de recherches français des années 1920 aux années 1960 : paradigme politique et paradigme civilisationnel* poukazující mj. na nepřilíživou skutečnost, že Francouzi často vnímali slovanský svět prismatem rivality rusko-polské (což, dodejme, francouzskému pohledu na českou otázku valně neprospívalo). V každém případě francouzská historiografie vždy věnovala z pochopitelných důvodů více pozornosti světu polskému či ruskému, než světu českému.

Do jaké míry společenské a politické poměry panující v Československu v 50. a 60. letech minulého století významně ovlivnily také přijetí (a odmítnutí) díla významného francouzského levicového filosofa Rogera Garaudyho, objasnila ve svém vystoupení Doubravka Olšáková, sledující peripetie recepcí a překladové politiky Garaudyho děl.

Příspěvek Veroniky Středové *Les Annales et les pays tchèques* poukázal na pronikání vlivů tří generací představitelů školy *Annales* a francouzské „nouvelle histoire“ na českou historiografii. V. Středová zmínila osobnosti typu Bedřicha Mendela či Františka Kut-

nara, naznačila skutečnost, že právě vliv školy Annales, jdoucí mimo „mainstreamovou“ francouzskou historiografii, dokázala česká historiografie patrně nejlépe zúročit. Dokladem toho necht' jsou samotné počátky československo-francouzské spolupráce v 60. letech 20. století, jejíž *spiritem agens* byla jak pařížská École des Hautes études en sciences sociales, tak někteří vyučující Katedry československých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Vědecký přínos konference, zhodnocený v závěru Antoinem Marèsem, potvrdil tezi, že vývoj zájmu o francouzský jazyk a kulturu má v středoevropském prostředí dlouhou a dynamickou historii, od zájmu společenských elit o francouzské osvícenství, zájmu kulturních elit o francouzskou kulturu, která byla svého času považována za nejvýraznější a nejinspirativnější v Evropě, přes rostoucí interes o studium francouzštiny, až po hledání neoficiálních politických kontaktů jako alternativy k nebezpečí sílícího Německa. Pokud se týče vrcholu francouzsko-československé politické i kulturní kooperace, spadá do let první republiky. Mnichovská dohoda a její – nejen v historickém kontextu – dlouho připomínané tragické následky už Francii na někdejší piedestal uctívaného spojence a kulturního „mediátora“ nevrátily. V každém případě se bádání historickém kontextu interakce Francie - střední Evropa posunulo opět o notný kus dále a chystanou publikaci odborná veřejnost jistě uvítá. Jediným znepokojujícím momentem může být upadající frankofonie v českých zemích i na Slovensku, která by skutečně mohla v dalších letech činnost komise i pořádání konferencí znesnadnit.

Milena Lenderová, Eduard Maur